



Universiteit  
Leiden  
The Netherlands

## **Het grote bestuurshervormingswerk: de emancipatiestrijd van Indonesische werknemers in het westerse bedrijfsleven en de indianisatie van Nederlands-Indië in het interbellum**

Schmitz, B.F.T.

### **Citation**

Schmitz, B. F. T. (2023, September 21). *Het grote bestuurshervormingswerk: de emancipatiestrijd van Indonesische werknemers in het westerse bedrijfsleven en de indianisatie van Nederlands-Indië in het interbellum*. Uitgeverij Verloren, Hilversum.  
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3641905>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3641905>

**Note:** To cite this publication please use the final published version (if applicable).

# Bibliografie

## Archieven

*Nationaal Archief van Nederland, Den Haag*

Archief van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij: Ongecodeerde Stukken (1882) 1891-1970 (1973), 2.20.58.01.

Inventaris van de archieven van de regeringscommissarissen bij de Koninklijke Paketvaart maatschappij, 2.10.46.01.

Inventaris van het archief van de NV Handelsvennootschap voorheen Maintz & Co te Amsterdam, 1874-1970, 2.20.06.01.

Inventaris van het technisch archief van de Algemene Nederlands-Indische Electriciteitsmaatschappij (ANIEM) te Amsterdam, 1920-1958, 2.20.06.02.

Inventaris van de archieven van de Semarang Cheribon Stoomtrammaatschappij; Semarang-Joana Stoomtrammaatschappij; Oost-Java Stoomtrammaatschappij; Serajoedal Stoomtrammaatschappij (Vier Zustermaatschappijen), 2.20.14.01.

Inventaris van de archieven van personeelsdossiers der Zuster-Spoorwegmaatschappijen (Indische stoomtrammaatschappijen), 1882-1966, 2.20.15.

Inventaris van het archief van de Oost-Java Stoomtrammaatschappij, 1884-1947, 2.20.16.

Inventaris van het archief van de Semarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij (1890) 1895-1946 (1952), 2.20.17.

Inventaris van het archief van de Semarang-Joana Stoomtrammaatschappij, 1881-1947 (1952), 2.20.18.

Inventaris van het archief van de Serajoedal Stoomtrammaatschappij, 1894-1940, 2.20.19.

Inventaris van de archieven van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM) en van de Koninklijke Java-China Paketvaart Lijnen (KJCPL), 1892-1972 (1973), 2.20.35

Inventaris van de archieven van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij en de Koninklijke Java China Paketvaart Lijnen (KPM/ KJCPL): Jaarverslagen en Balansen, 1891-1972, 2.20.59.

Inventaris van Losse Aanwinsten van de Tweede Afdeling van het Algemeen Rijksarchief, verworven vanaf 1980, 2.22.06.

Inventaris van de verzameling kaarten en foto's betreffende de Indische Stoomtram Maatschappijen op Java, afkomstig van prof. Dr. Ing. A. de Pater, 1888-1940, 4.SWML.

Plaatsingslijsten jaarverslagen Zuster-Spoorwegmaatschappijen, 2.20.16-19 (Per Zustermaatschappij, zie 2.20.14.01).

*Arsip Nasional republik Indonesia, Jakarta*

Inventaris Arsip Post-, Telegraaf en Telefoondienst, 1817-1950.

*Stadsarchief Rotterdam*

Archieven van de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij (NIGM), later Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij (OGEM) te Rotterdam, 301-01.

*Bibliotheken en digitale collecties*

Bibliotheek van het Museum voor Beeld en Geluid te Den Haag, met name voor de jaarverslagen van de Indische posterijen.

Bibliotheek van Universiteit Leiden, met name de bijzondere collectie waarin de verschillende Indische vakbondsbladen zijn opgenomen en de digitale versies van de Handelingen van de Volksraad te raadplegen zijn.

Delpher, de digitale collectie van de Koninklijke bibliotheek Den Haag, met name voor de Nederlandse dagbladpers van Nederlands-Indië: *Bataviaasch Nieuwsblad*, *Preanger Bode*, *Sumatra Post*, *Indische Courant*, *Nieuws van den dag voor Nederlands-Indië*, *Soerabaijasch Nieuwsblad*, *Deli Courant*, *Koerier*, *Nieuwe Vorstenlanden*, *De Locomotief* en *Het Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch-Indië*.

Collectie IISG Amsterdam op [socialhistory.org](http://socialhistory.org).

Perpustakaan Nasional Jakarta.

Verschillende informatiesites, zoals [www.parlement.com](http://www.parlement.com), [www.kompas.com](http://www.kompas.com), [www.rijksmuseum.nl](http://www.rijksmuseum.nl) en de Engelse, Nederlandse en Indonesische wikipedia sites.

## Publicaties

Abeyasekere, S.

1976 *One hand clapping. Indonesian nationalists and the Dutch 1939-1942*, Cheltenham, Victoria.

1980 'The Soetardjo petition', in: C. Fasseur (red.), *Geld en Geweten, een bundel opstellen over anderhalve eeuw Nederlands bestuur in de Indonesische archipel, deel II*, Den Haag.

Aboetari

1932 *De verhouding van de koloniale tot de theoretische economie*, Rotterdam.

Anderson, Benidict

2006 *Imagined communities, revised edition*, London/New York.

Anrooij, Francien van

1985 'Kern, Rudolf Arnoud (1875-1958)', in: *Biografisch woordenboek van Nederland*, Den Haag.

2000 *Groeiend wantrouwen. Onderwijsbeleid in Nederlands-Indië onder gouverneur-generaal D. Fock 1921-1926*, Amsterdam.

Belonje, W.

1925 'Plicht en belofte', in: *Suikerbond*.

Bloembergen, Marieke

2009 *De geschiedenis van de politie in Nederlands-Indië. Uit zorg en angst*, Amsterdam.

- Boeke, J.H.  
 1923 'De begrippen dualisme, unificatie en associatie in de koloniale politiek', in: *Koloniale Studiën*.  
 1932 'Indianisation', in: *ibidem*.  
 1947 *Indische economie I, De theorie der Indische economie*, Haarlem.
- Boer, Jack  
 1997 *Koninklijke olie in Indië. De prijs voor het vloeibaar goud 1939-1953*, Den Haag.
- Boer, M.G. de  
 1941 'De geschiedenis', in: *Een halve eeuw pakketvaart*, Amsterdam.
- Bosma, Ulbe  
 1997 *Karel Zaalberg, journalist en strijder voor de Indo*, Leiden.
- Bosma, Ulbe en Remco Raben  
 2008 *Being 'Dutch' in the Indies. A history of creolisation and empire, 1500-1920*, Ohio.
- Bossenbroek, Martin  
 1996 *Holland op zijn breedst. Indië en Zuid-Afrika in de Nederlandse cultuur omstreeks 1900*, Amsterdam.
- Bovens, Mark e.a.  
 2016 'Migratie en classificatie: naar een meervoudig migratie-idioom', in: *WRR-verkenning* nr. 34 (11-11-2016).
- Braad, R. en W.R. van Daatselaar  
 1973 'Beschrijving van de series en archiefbestanddelen nummer 2.4, mappen N.V. A.N.I.E.M.', NL-HaNA, Maintz & Co., 2.20.06.01.
- Bree, J.P. de  
 1938 'De technische dienst van de K.N.I.L.M.', *Tien vervlogen jaren*, Batavia.
- Burgers, H.A.C.  
 1925 'Van de Redactie. Lustrum V', in: *Minyak*.
- Burns, Adam  
 2017 *American imperialism. The territorial expansion of the United States, 1783-2013*, Edinburgh.
- Campo,  
 1992 *Koninklijke Paketvaart Maatschappij, stoomvaart en staatsvorming in de Indonesische archipel, 1888-1914*, Hilversum.
- Clockener Brousson, H.  
 1905 'Indische pennekrassen CXX', in: *Arnhemse Courant, Westlandsche Courant* (2-9-1905).
- Colombijn, Freek  
 2013 *Under construction. The politics of urban space and housing during the decolonization of Indonesia, 1930-1960*, Leiden.
- Conklin, Alce A.  
 1997 *A mission to civilize. The republican idea of empire in France and West-Africa, 1895-1930*, Stanford.
- Cornelius, Th.L. (?)  
 1945 'De KPM en haar personeel', Amsterdam. Facsimile in: NL-HaNA, KPM, 2.20.58.01, inv.nr. 339.

- Creutzberg, P. (red.)  
1974 *Het economisch beleid in Nederlandsch-Indië, Tweede stuk*, Groningen.
- Cribb, Robert (red.)  
1994 *The late colonial state in Asia. Political and economic foundations of the Netherlands Indies 1880-1942*, Leiden.
- Darwin, John  
1999 'What Was the Late Colonial State?', in: *Itinerario* vol. 23 3-4.
- Dessauvagie-ten Have, R.  
1991 *De familie Dessauvagie in Nederlands-Indië*, Leiderdorp.
- Dick, Howard e.a.  
2002 *The Emergence of a National Economy. An Economic History of Indonesia 1800-2000*, Leiden.
- Dierikx, Marc  
1986 *Bevolgen jaren. Nederlandse burgerluchtvaart tussen de wereldoorlogen*, Houten.
- Dijk, Kees van  
2007 *The Netherlands Indies and the Great War 1914-1918*, Leiden.
- Dijk, H.A.V. ten  
1928 *Postgeschiedenis van Nederlandsch-Indië*, Weltevreden.
- Dirks, Annelieke  
2010 *For the youth. Juvenile delinquency, colonial civil society and the late colonial state in the Netherlands Indies 1872-1942*, Leiden.
- Djojopoespito, Soewarsih  
1941 *Buiten het gareel*, Utrecht.
- Doel, H.W. van den  
1994 *De stille macht. Het Europees binnenlands bestuur op Java en Madoera, 1808-1942*, Amsterdam.  
1996 *Het rijk van Insulinde, de opkomst en ondergang van een Nederlandse kolonie*, Amsterdam.  
2000 *Afscheid van Indië. De val van het Nederlandse imperium in Azië*, Amsterdam.  
2011 *Zo ver de wereld strekt. De geschiedenis van Nederland overzee vanaf 1800*, Amsterdam.  
2021 *Snouck. Het volkomen geleerdenleven van Christiaan Snouck Hurgronje*, Amsterdam.
- Doorn, J.A.A. van  
1994 *De laatste eeuw van Indië. Ontwikkeling en ondergang van een koloniaal project*, Amsterdam.
- Drieënhuizen, C.A.  
2012 *Koloniale collecties, Nederlands aanzien: de Europese elite van Nederlands-Indië belicht door haar verzamelingen, 1811-1957*, Amsterdam.
- Drooglever, P.J.  
1980 *De Vaderlandse Club 1929-1932. Totoks en de Indische politiek*, Franeker.
- Elout, C.K.  
1926 *Indisch Dagboek*, Santpoort.
- Fase, M.M.G.  
1989 'Gelderens, Jacob van (1891-1940)', in: *Biografisch woordenboek van Nederland*, Den Haag.

Fasseur, C.

1989 'Wellenstein, Edmund Peter, (1880-1934)', in: *Biografisch woordenboek van Nederland*, Den Haag.

1993 *De indologen. Ambtenaren voor de Oost 1825-1950*, Amsterdam.

1995 *De weg naar het paradijs en andere Indische geschiedenissen*, Amsterdam.

Gelderen, J. van

1927 *Voorlezingen over tropisch-koloniale staathuiskunde*, Haarlem.

Goemon

1924 'Jangan Ngawoer', in: *Orgaan van de Postbond* (1-1-1924).

Gongrijp, G. (red.)

1934 *Geïllustreerde encyclopaedie van Nederlandsch-Indië*, Leiden.

Goor, J. van

1987 *Indië/Indonesië, van kolonie tot natie*, Den Haag.

Goote, A.

1934 'Het roode gevaar', in: *Suikerbond*.

1936 *Enige gegevens betreffende Nederlandsch-Indië van heden*, Amsterdam.

Graaff, Bob de en Elsbeth Locher-Scholten

2007 *J.P. Graaf van Limburg Stirum 1873-1948, tegendraads landvoogd en diplomaat*, Zwolle.

Groeneboer, Kees

1993 *Weg tot het Westen. Het Nederlands voor Indië 1600-1950. Een taalpolitieke geschiedenis*, Leiden.

Groenewald, J.

1942 'Spaar en pensioenfondsen der Nederlandse Paketvaartmaatschappij', Amsterdam. Facsimile in: NI-HaNa, Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM), Ongecodeerd Archief, 2.20.58.01.

Gruythuysen, M. e.a.

1997 'Toelichting archief van de regeringscommissaris bij de KNILM, 1928-1947', in: NI-HaNa, Ministerie van Koloniën, Regeringscommissarissen, 2.10.46.01.

Haasse, Hella S.

2002 *Sleuteloog*, Amsterdam.

Hart, H.M.J.

1932 'De personeelsuitgaven van het land', in: *Koloniale Studiën*.

Hatta, Mohammad

1928 *Indonesië vrij*, Den Haag.

1952 *Verspreide geschriften*, Djakarta-Amsterdam.

1954 *How far have we got?*, Djakarta.

1957 *The cooperative movement in Indonesia*, New York.

1979 *Memoir*, Jakarta.

Helsdingen, W.H. van

1939 *Tien jaar Volksraadarbeid, 1918-1928*, Batavia.

Hering, Bob

1992 *Mr. ir. H.J. Kiewiet de Jonge and the Indonesian nationalist movement of the 1920's and early 1930's*, Townsville Australia.

1996 *M.H. Thamrin and his quest for Indonesian nationhood 1917-1941*, Edisi Khusus Kabar Sebarang Sulating Maphilindo 26/27, g.p.

## Heulang

1922 'Recht? Vereenigt U!', in: *Orgaan van de Postbond* (1-9-1922).

## Hoofdbestuur Postbond

1930 *Gedenboek Postbond 1905-1930*, Weltevreden.

## Hoogervorst, Tom en Schulte Nordholt, Henk

2017 'Urban middle classes in colonial Java 1900-1942. Images and language', in: *Bijdragen tot de Taal- Land en Volkenkunde* 173, Leiden.

## Horsting, L.H.C.

1926 *Pawiro*, Den Haag.

## Houben, Vincent

1994 'Profits versus Ethics', in: Robert Cribb (red.), *The late colonial state in Indonesia*, Leiden.

## Howerth, Stephen en Joost Jonker

2007 *Stuwmotor van de koolwaterstofrevolutie, 1939-1973. Geschiedenis van Koninklijke Shell deel II*, Amsterdam.

## Ingleson, John

1986 *In Search of Justice. Workers and Unions in Colonial Java, 1908-1926*, Oxford.

2014 *Workers, Unions and Politics. Indonesia in the 1920s and 1930s*, Leiden/Boston.

## Hendri. F. Isnaeni

2010 'Nasionalisme peci', van: *historia.co.id*.

## Jansen, Loes

1977 'Koloniale en Neo-koloniale vormen van dualisme', in: *Mens en maatschappij*, Groningen.

## Jaquet, F.G.P.

1985 'Godard Arend Johannes Hazeu (1870-1929)', in: *Biografisch woordenboek van Nederland*, Den Haag.

## Jaquet, L.G.M.

1989 'Boeke, Julius Herman (1884-1956)', in: *Biografisch woordenboek van Nederland*, Den Haag.

## Jonker, Joost en Jan Luiten van Zanden

2007 *Van Nieuwkomer tot marktleider, 1890-1939. Geschiedenis van de koninklijke Shell deel I*, Amsterdam.

## Judd, Denis

2004 *The lion and the tiger. The rise and fall of the British Raj 1600-1947*, Oxford.

## Kadir, Abdul

1923 'Djangan Lari!', in: *Orgaan van de Postbond* (1-11-1923).

## Kandar, M.

2018 'Kata pengantar', in: *Direktorat Pengolahan Arsip Nasional republik Indonesia, Inventaris Arsip Post- Telegraaf- en Telefoondienst, 1817-1950*, Jakarta.

## Kantoor van de Arbeid

1935 *Werkeloosheid in Nederlands-Indië*, Batavia.

## Kartodirdjo, Sartono

1991 *Modern Indonesia Tradition and Transformation*, Yogyakarta.

## Kerkhof, Jasper van der

2005 'Indonesianisasi of Dutch economic interests, 1930-1960', in: *Bijdrage tot de Taal- Land- en Volkenkunde*.

Kielstra, J.C.

- 1908 *Proeve ener inleiding tot de koloniale staathuiskunde*, Bandoeng.
- 1928 *Het koloniale vraagstuk van dezen tijd*, Haarlem.
- 1933 'Boekbespreking Aboetari, De verhouding van de koloniale tot de theoretische Economie', in: *De Economist*.

Koch, D.M.G.

- 1925 'Het A.N.I.V.-congres. Een Keerpunt', in: *Suikerbond*.
- 1932 'De vakbeweging en de indianiseering', in: *Koloniale Studiën*.
- 1956 *Verantwoording. Een halve eeuw in Indonesië*, 's-Gravenhage/Bandung.
- 1960 *Batig Slot, figuren uit het oude Indië*, Amsterdam.

Koenders, P. e.a.

- 2010 *150 jaar technologie en ondernemerschap, de rijke geschiedenis van de Europese dienstverlener Imtech N.V.*, Gouda.

Koesoema, D.

- 1923 'Duurtetoeslag ditjaboet', in: *Orgaan van de Postbond* (1-2-1923).
- 1926 'Circulaire 47, duidelijkheid gewenscht', in: *ibidem* (16-2-1926).
- 1926 'Duidelijkheid gewenscht', in: *ibidem* (1-3-1926).

Kok, J.A. de

- 1931 *De scheepvaartbescherming in Nederland en in Nederlands-Indië*, Leiden.

Koning, M.C.

- 1941 'Een Woord Vooraf', in: *Een halve eeuw pakketvaart*, Amsterdam.

Konijnenburg, E. van

- 1937 *Bekroonde inzending op de prijsvraag naar aanleiding van de rede, welke de heer A. Plesman onlangs voor de PHONI-microfoon hield, Holland-Indië, 30 juni*, g.p.

Khusyairi Johnny A. en Freek Colombijn

- 2015 'The Modernization of the Indonesian City, 1920-1960', in: Freek Colombijn en Joost Cotè (red.), *Cars, Conduits, and Kampongs*, Leiden.

Kusters, J.P.J.W.

- 1926 'De Postbond', in: *Orgaan van de Postbond* (1-7-1926).
- 1928 'Noot van de redactie', in: *ibidem* (16-2-1928).

Laar, E. van der

- 1985 'Kielstra, Johannes Coenraad (1878-1951)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*, Den Haag.

Landsdrukkerij Batavia

- 1916-1942 *Handelingen van den Volksraad*, Batavia.

Langeveld, H.

- 1998 *Dit leven van krachtig handelen. Hendricus Colijn 1869-1944 deel 1*, Meppel.

Lezer, Leo

- 1930 *Liedjes van Blank en Bruin*, Bandoeng.

Lindblad, J. Thomas

- 2002 'The Late Colonial State and Economic Expansion, 1900-1930s', in: Howard Dick e.a., *The Emergence of a National Economy, an Economic History of Indonesia, 1800-2000*, Leiden.
- 2004 'Van Javasche Bank naar Bank Indonesia: voorbeeld uit de praktijk van indonesianisasi', in: *Tijdschrift voor Sociale en Economische geschiedenis*.



- 2008 *Bridges to new business. The economic decolonization of Indonesia*, Leiden.
- Locher-Scholten, Elsbeth  
 1981 *Ethiek in fragmenten. Vijf studies over koloniaal denken en doen van Nederlanders in de Indonesische archipel, 1877-1942*, Utrecht.
- Lonkhuyzen, G.J. van  
 1925 'Een N-I vakverbond', in: *Suikerbond*.  
 1929 'Tien jaar federatiearbeid', in: *De Federatie: 1918-1928*.  
 1932 'Een koloniale geest', in: *Indische Courant* (23-3-1932).
- Lonkhuyzen, T. van  
 2005 *De Andere Tijd*, Heerlen.
- Luttikhuis, Bart  
 2014 *Negotiating modernity. Europeanness in late colonial Indonesia, 1910-1942*, Florence.
- Luttikhuis, Bart en Arnaut van der Meer  
 2020 '1913 in Indonesian history: demanding equality, changing mentality', in: *Trans-Regional and -National Studies of Southeast Asia*.
- Mansvelt, W.M.F.  
 1932 'De positie der Indo-Europeanen', in: *Koloniale Studiën*.
- Marle, A. van (red.)  
 1960 *Indonesian economics. The concept of dualism in theory and policy*, Amsterdam.
- Maters, Mirjam  
 1998 *Van zachte wenk tot harde hand. Persvrijheid en de persbreidel in Nederlands-Indië 1906-1942*, Hilversum.
- Mees, A.C.  
 1938 'NV internationale crediet- en handelsvereniging "Rotterdam"', in: *Gedenkboek*, Rotterdam.
- Meijer, Hans  
 2004 *In Indië geworteld. De twintigste eeuw*, Amsterdam.
- Meijer, J.  
 1941 *Indië en de vliegende Hollander*, Deventer.
- Miga, J.C.  
 1926 'Verkeerde zienswijze', in: *Orgaan van de Postbond* (16-3-1926).
- Moesa  
 1922 'Redevoering van den heer Moesa, gehouden op de vergadering met de maandgelders op 8 October', in: *Orgaan van de Postbond* (16-10-1922).
- Moon, S.  
 2007 *Technology and ethcial idealism, a history of development in the Netherlands East Indies*, Leiden.
- Mrázek, Rudolf  
 2002 *Engineers of Happy Land. Technology and Nationalism in a Colony*, Princeton.
- Niel, Robert van  
 1984 *The emergence of the modern Indonesian elite*, Dordrecht.
- Nieuwenhuis, H.  
 1938 'Inleiding', in: *Tien vervolgen jaren*, Batavia.

Noermattias

22 'Geachte redactie', in: *Orgaan van de Postbond* (16-4-22).

Oegema, J.J.

1982 *De stoomtractie op Java en Sumatra*, Deventer.

Onghokham

1995 'Van kolonie naar onafhankelijke staat', in: Harry A. Poeze en Henk Schulte Nordholt (red.), *De roep om Merdeka*, Amsterdam.

Redactie Spoorbond

1925-1928, 1930 *Jaarboekje Spoorbond*, Bandoeng.

Rijkee, W.

1929 *De Nederlander onder de Inlander in Nederlands-Indië. Wenken voor den omgang met de inheemsche bevolking*, Den Haag.

1932 *Behandeling van Inlanders. Wenken en raadgevingen ten dienste van Europeesch toezichthoudend personeel*, Den Haag.

1936 *Naar Indië. Beknopte gids voor hen die voor korte of lang tijd naar Indië gaan*, Rijswijk.

Pandjihinokartapati

1924 'Vorst wezen', in: *Orgaan van de Postbond* (1-4-1924).

Perron, E. Du

1959 'Aan Soetan Sjahrir', in: *Verzameld werk deel 7*, g.p.

Putman Cramer, G.J.W.

1927 'Op den gevaarlijke weg', in: NI-HaNa, 2.20.02.01, Jaarverslag, Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië, 's-Gravenhage.

Rahim, Roesli

1957 'Introduction', in: Mohammad Hatta, *The cooperative movement in Indonesia*, New York.

Rose, Mavis

1987 *Indonesia free. A political biography of Mohammad Hatta*, New York.

Rosen Jacobson, Liesbeth

2018 *The Eurasian question. The colonial position and postcolonial options of colonial mixed ancestry groups from British India, Dutch East India and French Indochina compared*, Hilversum.

Sabaroedin, S.U.

1991 'Archiefbeschrijving bij plaatsingslijst 2.10.46.01, archief van de regeringscommissaris bij de KPM'. Luitenant-kolonel b.d. E.B. Kielstra (1905-1920), vice-admiraal b.d. W.Th. de Booy (1920-1929) en vice-admiraal A.F. Gooszen (1930-1952) in: NI-HaNa, 2.10.46.01., Ministerie van Koloniën, Regeringscommissarissen.

Saleh

1923 'Postel di Weltevreden', in: *Orgaan van de Postbond* (1-12-1923).

Sastrasoedirdja (pseudoniem Garwitz)

1925 'Commiezen', in: *Orgaan van de Postbond* (1-5-1925).

1925 'Mijmeringen van een Inlandsch commies', in: *ibidem* (16-5-1925).  
'Contributie-verlaging', in: *ibidem*.

1925 'Slotwoord', in: *ibidem* (16-8-1925).

- Schamhardt, F.  
1968 *Walraven en de Suikerbond*, Lekkerkerk/Amsterdam.
- Schmitz, P.F.  
1980 'De codemode in de literatuurwetenschap', in: *Forum der Letteren*.
- Scholte, G.  
1932 'Enige opmerkingen over het gemiddeld volksinkomen en het gemiddeld salaris der ambtenaren', in: *Koloniale Studiën*.
- Shiraishi, Takashi  
1990 *An age in motion*, Itaca/London.
- Silano, L.W.  
1924 'Telefoonklacht', in: *Orgaan van de Postbond* (16-2-1924).
- Sjahrir, Soetan  
1945 *Indonesische overpeinzingen*, Amsterdam.
- Soehoed Soetan Tanamas  
1923 'Commiezenkursus', in: *Orgaan van de Postbond* (1-6-1923).
- Soemadi  
1922 'Inna lillahi wainna ilaihi rodji'oon', in: *Orgaan van de Postbond* (1-11-1922).
- Soepomo  
1922 'In memoriam H. Reynaers', in: *Orgaan van de Postbond* (1-9-1922).
- Soerjowidjojo, S.  
1922 'Toelating van commiezen op de controleurskursus', in: *Orgaan van de Postbond* (1-5-1922).  
1923 'Aan mijn Inheemsche collega's', in: *Orgaan van de Postbond* (1-11-1923).
- Soewarno  
1922 'Anonieme brieven', in: *Orgaan van de Postbond* (16-5-1922).  
1922 'In memoriam H.A.F. Gout', in: *ibidem* (1-8-1922).  
1923 'De deining in onzen Bond', in: *ibidem* (1-11-1923).  
1926 'Een blij teken', in: *ibidem* (16-4-1926).
- Soewarno, R. en M. Soendjojo  
1922 'Perkoempoelan Ondersteuningsfonds Sedijo Toeloeng di Solo', in: *Orgaan van de Postbond* (16-11-1922).
- Soedarinah, Siti  
1926 'De positie van de assistenten', in: *Orgaan van de Postbond* (16-9-1926).  
1926 'Positie van de assistenten', in: *ibidem* (16-10-1926).  
1926 'Excuses voor beledigende zinsnede', in: *ibidem* (16-11-1926).
- Sopaheluwakan L.P.F.S.  
1922 'Geachte heer redacteur!', in: *Orgaan van de Postbond* (1-5-1922).
- Soumokil, A.Th.  
1923 'Ambtelijke onrechtvaardigheid', in: *Orgaan van de Postbond* (1-11-1923).
- Smit, J.H.  
1926 'Indianiseering van den Suikerbond', in: *Suikerbond*.
- Smit, H.  
2011 *Landvoogd tussen twee vuren, jonkheer mr. A.C.D. de Graeff, gouverneur-generaal van Nederlands-Indië 1926-1931*, Hilversum.

Sosrohadikoesome

1924 'Pengharapan', in: *Orgaan van de Postbond* (1-6-1924).

Stoler, Ann Laura

2002 *Carnal knowledge and imperial power. Race and the intimate in colonial rule*, Berkeley, Los Angeles/Londen.

2009 *Along the archival grain. Epistemic anxieties and colonial common sense*, Oxford.

Stoppelaar, J.W. de

1932 'boekbespreking', in: *Koloniale Studiën*.

Tabisan

1926 'Pemandangan toean-toean hulppostcommiezen', in: *Orgaan van de Postbond* (1-8-1926).

Tenokor Adenan

1924 'Noodeloos geschreeuw', in: *Orgaan van de Postbond* (16-1-1924).

Thamrin, M.H.

1932 *De koloniale structuur als oorzaak van de crisis en de massaverarming*, Batavia.

1936 *Politieke, economische en financieele beschouwingen over het huidige regeringsbeleid*, g.p.

Toer, Pramoedya Ananta

1999 *Het Glazen Huis*, vertaling Henk Maier, Breda.

Tiesing, G.A.

1925 'Concentratie van vakbonden', in: *Suikerbond*.

1925 'Naar den klassenstrijd? Waakt! Regering Waakt!', in: *ibidem*.

1925 'Het eenheidsfront', in: *ibidem*.

1926 'Het werknemersdagblad', in: *ibidem*.

1926 'De rust in de suikerindustrie', in: *ibidem*.

1926 'Eenheid', in: *ibidem*.

1926 'Achter Een en Hetzelfde Vaandel', in: *ibidem*.

1926 'De Inlandsche Vakbeweging', in: *ibidem*.

1926 'Ons middelbaar technisch onderwijs', in: *ibidem*.

Touwen, Jeroen

2001 *Extremes in the archipelago. Trade and economic development in the Outer Islands of Indonesia, 1900-1942*, Leiden.

Veenstra, J.H.W.

1960 'D.M.G. Koch', in: D.M.G. Koch, *Batig Slot*, Amsterdam.

Versnel, Hans en Freek Colombijn

2014 'Rückert and Hoesni Thamrin, bureaucrat and politician in colonial kampong improvement', in: Freek Colombijn, Joost Coté (red.), *Cars, conduits, and kampongs: the modernization of the Indonesian city, 1920-1960*, Leiden/Boston.

Visser, Jan

1928 'BBL-gedicht', in: *Orgaan van de Postbond* (16-2-1928).

Vredenburg, Jan

2003 *Trotse kastelen en lichtende hallen. Architectuur van elektriciteitsbedrijven in Nederland tot 1960*, Nijmegen.

Vries, E. de

1932 'Beschouwingen over de Inlandse landbouw en het loonpeil op Java en Madoera', in: *Koloniale Studiën*.

Wal, S.L. van der

- 1963 *Het onderwijsbeleid in Nederlands-Indië 1900-1940. Een bronnenpublicatie*, Groningen.
- 1964 *De Volksraad en de staatkundige ontwikkeling van Nederlands-Indië, Eerste Stuk*, Groningen.
- 1965 *De Volksraad en de staatkundige ontwikkeling van Nederlands-Indië, Tweede Stuk*, Groningen.
- 1968 *Herinneringen van Jhr. Mr. B.C. de Jonge*, Utrecht.
- 1978 'De laatste landvoogd', in: D.U. Stikker (red.), *Jhr. Mr. Dr. A.W.L. Tjarda van Starckenborgh Stachouwer, bijdrage tot een kenschets*, Rotterdam.

Walraven, W.

- 1925 'Verslag van het Algemeen Syndicaat van Suikerfabrikanten in Ned. Indië over het 31ste jaar, 1925', in: *Suikerbond*.
- 1927 'Ten Afscheid', in: *Indische Courant* (15-3-1927).
- 1966 '17 juli 1928', in: *Brieven aan mijn familie en vrienden*, Amsterdam.

Wardojo, M.

- 1927 'Schrijvers P.T.T.', in: *Orgaan van de Postbond* (16-2-1927).

Waspodo

- 1923 'Sekedar mendjadi nasehat. Sekedar menebaikan iman', in: *Orgaan van de Postbond* (1-11-1923).

Wellenstein, ir. E.P.

- 1930 'Een en ander over "Dualistische Economie"', in: *Koloniale Studiën*.

Wertheim, W.F.

- 1960 'The Dualistic Theory and Economic Policy', in: A. van Marle (red.), *Indonesian economics*, Amsterdam.

Westermann, J.C.

- 1941 'De overwinning op den afstand', 'te water', in: W.H. Van Helsdingen (red.), *Daar wèrd wat groots verricht*, Amsterdam.

Wigman, G.M. e.a.

- 1920 *Verslag van de grievencommissie, ingesteld bij beschikking van het hoofd van den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst*, Batavia.
- 1926 'De Sarikat Postel, circulaire 54', in: *Orgaan van de Postbond* (16-12-1926).

Willems, W.

- 1992 *Sporen van een Indisch Verleden 1600-1942*, Leiden.

Wisnoebroto

- 1923 'Seincursus assistenten sementara ditoetoeop', in: *Orgaan van de Postbond* (16-11-1923).

Zentgraaff, H.C.

- 1932 'De Indo-landsdienaar', in: *Koloniale Studiën*.

Zwiersma, R.F.

- 2009 'Van vaccinateur tot academisch opgeleid arts. Over de geschiedenis van het medisch onderwijs in Nederlands-Indië', in: *Tijdschrift voor Medisch Onderwijs*.

# Lijst van tabellen

Indien de tabel voor het overzicht in de lopende tekst is opgenomen staat alleen de naam van de tabel in deze lijst.

Tabel 1.1 Aantallen ambtenaren met Indonesische naam in de personeelsstaten van de Zustermaatschappijen tussen 1915 en 1940<sup>1</sup>

<i>Jaartallen</i>	<i>Inclusief losse dienst</i>	<i>Alleen vaste dienst</i>
1915	19/745	Niet vermeld
1916	26/641	26/620
1917	24/544	24/533
1918	32/571	31/548
1919	31/591	26/557
1920	65/587	63/565
1921	93/636	93/611
1922	119/746	118/690
1923	114/732	113/684
1924	115/698	114/653
1925	115/582	113/566
1926	119/549	118/531
1927	121/504	120/485

<sup>1</sup> NI-HaNa, Gemeenschappelijk archief Zustermaatschappijen, inv.nr. 203-206 + 234. In deze jaarstaten staan alle ambtenaren bij naam en functie genoemd. In de eerste kolom staat dus het aantal Indonesische namen in verhouding tot het totaal aantal ambtenaren van de Zustermaatschappijen, of om 1915 als voorbeeld te nemen: 19 Indonesische namen om 745 Europese. In de lijsten staat 'landaard' niet vermeld: de telling is dus op basis van wat mij Indonesische namen leken. Daaronder heb ik ook de Chinese namen gerekend voor zover die bij de Zustermaatschappijen voorkwamen. In 1923 komt een Mohammed Hendrik voor, maar meestal zijn de namen meer eenduidig. In de eerste kolom staan de ambtenaren in vaste dienst, in de tweede kolom is het aantal de ambtenaren in losse dienst daarvan afgetrokken: in de lijsten wordt ook nog vermeld of een ambtenaar een functie tijdelijk bekleed, maar dit maakt voor het vast zijn van de betrekking niet uit. Tussen 1915 en 1940 verandert de indeling van de jaarstaten herhaaldelijk. Zo worden van 1915 t/m 1918 het bureau van de hoofdvertegenwoordiger en de technische dienst afzonderlijk vermeld. In 1919 wordt het bureau van de HV onder de SJS geteld en vanaf 1926 valt ook de TD onder de SJS. Nu en dan zijn er 'bijzondere aanleg' projecten die afzonderlijk vermeld worden. Opvallend is ook dat tussen 1917 en 1930 het onderwijzend personeel van een drietal scholen bij de SCS op de loonlijst staat. Na 1932 zijn de drie scholen 'overgedragen aan het gouvernement'. Vanaf 1936 worden SJS en SCS in de jaarstaten samengevoegd.

<i>Jaartallen</i>	<i>Inclusief losse dienst</i>	<i>Alleen vaste dienst</i>
1928	125/527	125/509
1929	128/525	128/512
1930	130/552	129/522
1931	Ontbreekt	
1932	Ontbreekt	
1933	101/382	101/367
1934	Ontbreekt	
1935	96/305	95/289
1936	93/305	92/296
1937	89/292	89/287
1938	89/292	89/287
1939	92/302	91/299
1940	93/300	93/296

Tabel 1.2 Indonesische namen bij de werktuigbouwkundigen van de KPM, 1915-1930<sup>2</sup>

<i>Jaar</i>	<i>Hoofdmachinist/ Hoofdwerktuig- bouwkundige (v/a 1929)</i>	<i>2e machinist/ 2e w-kundige</i>	<i>3e</i>	<i>4e</i>	<i>Assistent- machinist/ 5e w-kundige</i>	<i>Totaal</i>
15	0/71	0/120	1/112 WJ Poetiray	0/59	2/72 R Suparmo, GJ Alakopsa	3/434
16	0/72	1/124 WJ Poetiray	0/114	1/62 R Suparmo	1/61 GJ Alakopsa	3/433
17	0/72	1/123 WJ Poetiray	1/109 R Suparmo	2/67 GJ Alakopsa, Waworoen- toe	0/48	4/419
18	0/70	1/134	2/107	1/64	0/37	4/412
19	0/88	1/131	3/108	0/58	0/58	4/443
20	0/93	1/135	3/113	1/73 KT Oey	1/37 C Lolang	6/451
21	0/105	4/154	0/109	2/81 KT Oey C Lolang	0/43	6/492

<sup>2</sup> NL-HaNA, KPM, ongecodeerd, bestanddeel 334.335.336.

<i>Jaar</i>	<i>Hoofdmachinist/ Hoofdwerktuig- bouwkundige (v/a 1929)</i>	<i>2e machinist/ 2e w-kundige</i>	<i>3e</i>	<i>4e</i>	<i>Assistent- machinist/ 5e w-kundige</i>	<i>Totaal</i>
22	1/115 WJ Poetiray	3/145 R Soeparmo GJ Alakopsa Waworoento	1/126 C Lolang	0/54	5/117 ML Cho, E. Apou, HH Kho, H Dennukat, SO Soei	10/557
23	1/110	3/135	1/119	3/85	2/77	10/526
24	1/114	3/157	1/128	4/99	2/90 JJ Tentoea, R Hoetomo	11/588
25	1/112 WJ Poetiray	3/155 R Soeparmo GJ Alakopsa Waworoento	3/131 NL Kho, HH Kho, H Dennukat	3/100 E Apou, SO Soei, JJ Tentoea	3/114 EJ Mentjo, M Joesoef, TS Kwee	13/612
26	1/120	2/152	5/139	2/110	8/125 F Mantiri, H Oei, L Timp H Tan, KL Tjoa, R Prajit- no, E Ripassa	17/646
27	1/126 WJ Poetiray	2/163 R Soeparmo GJ Alakopsa	5/153 NL & HH Kho, E Apon, SO soei, JJ Ten- toea, H Dennukat)	4/106 M Joesoef, TS Kwee, HL Oei, F Mantiri	10/125 J Lintong, L Timp, KL Tjoa, E Ripassa, EJ Nijo, J Tumble- laka, R Soetarso, M Djaffar, A Sok, RM Sarhito	22/673
28	2/138	1/184	7/167	9/127	5/104 RM Sarhito, M Rikumahu, SL Tan, RM Oetoro, MS Widagdo	24/720
29	2/135 WJ Poetiray R Suparmo	2/195 GJ Alakopsa HH Kho	5/174 SO Soei, JJ Tentoea, J Joesoef, TS Kwee, HL Oei	11/124 L Timp, J Lintong, T Tan, E Ripassa, KL Tjoa, EJ Njio, J Tumbelaka, R Soetarso, M Djaffar, A Sok, RM Sarhito,	10/142 SL Tan, M Rikumahu, RM Oetoro, MS Widagdo, T Sastratmodjo, WJ Sipasulta, OM Kayadoe, M Soekarni, HT Koa, BK Tan	30/770
30	2/138	3/212	7/164	9/128	16/174 M Abdullah, VC Khohonggiem, L Latupeirissa, M Aboebakar, GGA Birsak, BB Liem, M Sa- roso, F Palar, R Soenario	37/816



Tabel 1.3 Aantal uitgezonden Europese employees bij het Walpersoneel van de KPM, 1912-1939<sup>3</sup>

1912 5	1917 8	1922 5	1927 10	1932 3	1937 10
1913 7	1918 6	1923 3	1928 10	1933 10	1938 13
1914 12	1919 8	1924 1	1929 25	1934 7	1939 6
1915 3	1920 16	1925 10	1930 19	1935 8	
1916 4	1921 11	1926 12	1931 16	1936 12	

Tabel 2.1 Bedrijfsresultaten van de ANIEM<sup>4</sup>

<i>Jaarverslagen ANIEM</i>	<i>Aantallen vaste employees, naar 'volksaard' ingedeeld: 'Europeanen, Chinezen en Inlanders'</i>	<i>Bedrijfswinst (waar afschrijvingen en oa pensioenreserveringen afging) en saldo winst in miljoenen gulden</i>	<i>Dividend percentage</i>
1929	E: 396 C: 173 I: 2927	5,7/ 2,1	12
1930	E: 407 C: 195 I: 3086	6,1/ 2,1	12
1931	E: 374 C: 170 I: 2177	6,3/ 2,1	11
-			
1933	E: 342 C: 177 I: 1866	5,3/ 1,9	10
1934	E: 339 C: 170 I: 1700	5,0/1,4	8
-			
1936	E: 363 C: 169 I: 1838	4,6/ 1,7	9
1937	E: 419 C: 189 I: 2197	4,7/ 2,0	8
1938	E: 436 C: 208 I: 2368	5,0/ 2,3	9
1939	E: 437 C:228 I: 2544	5,5/ 2,6	10

<sup>3</sup> NA KPM/KJCPJ gecodeerd, bestanddeel 2173, Walpersoneel 1924.

<sup>4</sup> Stadsarchief Rotterdam, 301-01, archieven van de Nederlandsch-Indische Gas-Maatschappij (NIGM), later Overzeese Gas- en Electriciteitsmaatschappij (OGEM) te Rotterdam, inv.nr. 1161. In dit archief zijn de jaarverslagen van concurrent ANIEM bewaard gebleven van 1929, 1930, 1931, 1933, 1934, 1936, 1937, 1938, 1939, alsmede die van 1942-1949 en dat van 1972.

Tabel 2.2 Indonesische namen in de pensioenfondsljsten van Europese beambten en daarmee gelijkgestelden in Nederlands-Indië van de ANIEM<sup>5</sup>

<i>ANIEM pensioenfondsljsten van Europese beambten en daarmee gelijkgestelden</i>	<i>Chinese namen</i>	<i>Overige Indonesische namen</i>
Voor 1928 bestaan twee lijsten. 'Bijschrijvingen tot 1 juli 1928' en 'Lijst van aan het hoofdkantoor verbonden pensioenkaarten', bijlage bij brief bestuur Pensioenfonds -Directie, september 1928. In de tweede lijst zijn de beambten op verlof in Europa niet opgenomen. Lijst 1: (1+6)/147 Lijst 2: (17+4)/97 Samen: (18+10)/244	Lijst 1: Ong BP  Lijst 2: Djie Pik Djwan, Go Hiem Tjian, Go Hiem Bong, Go Hiem, San, Hoo Tjian Giam, Joo Gien Sam, Kwee Djiak San, Kho Siauw Ie, Kwee Tjan Bo, Loe Kim San, Liem Swie Ling, Oen Thwan Hwie, Tan Tok Kwie, Tan Jam An, Tan Tok Ging, Tan Hei Liem, Tan Sing Tjay	Lijst 1: Hityahubessy PJ, Kostjoerin A, Risakotta WF, Sahelanggi DG, Saffrie JF, Tumbelaka NA  Lijst 2: Poeteray, ABAJ, Souhoka JJ, Tamasoa D, Wawaroentoe HJG
1929 54 (33+20+1)/287  Gebaseerd op 'lijst van aan het hoofdkantoor verbonden pensioenkaarten', bijlage bij brief bestuur Pensioenfonds -Directie 10 juli 1929.	(Japanse naam: Shimadzu S) Ang Swan Ing, Djie Pik Djwan, Goei Sam Toh, Go Ging Hok, Go Hiem Bong, Go Hiem Tjian, Go Hiem San, Han Siauw Lam, Hoo Tjian Giam, Hubert Khoei Liang Zauh, Joo Gien San, Kho Tjiauw Ie, Kwee Djiak Siang, Lauw Ing Tjhan, Liem Siok Hian, Loe Kim San, Oey Sing Bie, Oei Sioe Ho, Oei Tiang Hein, Ong Boen Bing, Ong Boen Piet, Ong Kiem Tiauw, Ong Tiang Liep, Sie Tie Tjioe, Tan Jam An, Tan Jam Sam, Tan Liang Siem, Tan Tok Ging, Tan Tok Giok, Tan Tok Kwie, Tjan Tjong King, Tjoe Sing Tjay, Yap Tik Diem	Absalon LJ, Kakiay JMR, Koestjoerin A, Latumanuwu A, Lina Geway S, Matray W, Meyey, RJ, Poeteray A, Risakotta WF, Saffrie JF, Sahelanggi DG, Sahusilawane SJ, Salomon FK, Tamasoa D, Theng O Th, Tumbelaka NA, Umboh GA, Wawar AFG, Wawaroentoe HJG, Waisapy P
1930 Gebaseerd op 'lijst van aan het hoofdkantoor verbonden pensioenkaarten', bijlage bij brief bestuur Pensioenfonds -Directie 26 februari 1930.	(323)	

5 NI-HaNa, Algemene Nederlands-Indische Electriciteits Maatschappij (ANIEM N.V.); Technisch Archief, 2.20.06.02, de mappen 17 bevatten de pensioengegevens, te vinden in inv.nr. 594 (1928), 605 (1929), 613 (1930), 619 (1931), 626 (1932), 643 (1934), 653 (653), 697 (1938). Duidelijk is in deze tabel de 'wat vrijgevege tijd' eind jaren twintig terug te zien, toen vooral Chinese employeés 'gelijkgesteld' werden aan de Europese. Vrijwel alle 'Indonesische namen' in de tabel zijn van niet van Javaanse origine: het vaste lemma 'doopgegevens' in de personeelskaarten doet vermoeden dat het ook vaak om christenen gaat, hoewel hier nadere gegevens over ontbreken.

<i>ANIEM pensioenfondslijsten van Europese beamtten en daarmee gelijkgestelden</i>	<i>Chinese namen</i>	<i>Overige Indonesische namen</i>
<p>1931 71 (42+28+1)/355 Gebaseerd op 'lijst van aan het hoofdkantoor verbonden pensioenkaarten', bijlage bij brief Soerabaia - Amsterdam 18 april 1931.</p>	<p>(Japanse naam: Shimadzu S) Ang Swan Ing, Djie Pik Djwan, Goei Sam Toh, Go Ging Hok, Go Hiem Bong, Go Hiem Tjian, Go Hiem San, Go Hoo Liat, Go Tik Hing, Han Siau Lam, Hoo Tjien Giam, Hubert Khoei Liang Zauh, Joo Gien San, Khoe Kee Liang, Kho Tjiauw Ie, Kwee Djiaak Siang, Kwee Sien Yan, Kwee Thwan Sing, Lauw Ing Tjhan, Liem Siok Hian, Liem Swie Ling, Loe Kim San, Oen Thwan Hwie, Oen Bie Liang, Oey Sing Bie, Oei Tiong Hein, Ong Boen Bing, Ong Boen Piet, Ong Han Tjioe, Ong Kiem Tiauw, Ong Tiang Liep, Sie Tie Tjioe, Tan Hei Liem, Tan Jam An, Tan Jam Sam, Tan Liang Siem, Tan Tok Ging, Tan Tok Giok, Tan Tok Kwie, Tjan Tiong King, Tjoe Sing Tjay, Yap Tik Diem</p>	<p>Aboutie JF, Absalon LJ, Hityahubessy PJ, Kakiay JMR, Kandou A, Koestjoerin A, Latu-manuwuy A, Lina Geway S, Litaay, P, Matray W, Nikijuluw M, Pelupessey F, Poeteray A, Risakotta WF, Saffrie JF, Sahe-langi DG, Sahusilawane SJ, Salomon FN, Souhoka A, Syaranamuel RAN, Tarnie JB, Tanasale AI, Tamasoa D, Theng O Th, Tumbelaka NA, Umboh GA, Wawar AFG, Wawaroentoe HJG</p>
<p>1932 Gebaseerd op 'lijst van aan het hoofdkantoor verbonden pensioenkaarten', bijlage bij brief bestuur Pensioenfonds -Directie 11 mei 1932.</p>	<p>(181)</p>	
<p>1933</p>	<p>G.G.</p>	
<p>1934: 54 (35+18+1)/288 Gebaseerd op 'Lijst van in het register van het pensioenfonds opgenomen Europeesche beamtten der N.V. ANIEM in Nederlandsch Indië, stand per juli 1934.</p>	<p>(Japanse naam: Shimadzu S) Ang Swan Ing, Djie Pik Djwan, Go Ging Hok, Go Hiem Bong, Go Hiem San, Go Hiem Tjian, Go Hoo Liat, Go Tik Hing, Han Siau Lam, Hoo Tjien Giam, Hubert Khoei Liang Zauh, Joo Gien San, Kho Tjiauw Hin, Kho Tjiauw Ie, Kwee Djiaak Siang, Kwee Sien Yan, Kwee Thwan Sing, Liem Swie Ling, Loe Kim San, Oen Thwan Hwie, Oey Sing Bie, Oei Tiong Hein, Ong Boen Piet, Ong Han Tjioe, Ong Kiem Tiauw, Ong Tiang Liep, Sie Tie Tjioe, Tan Hei Liem, Tan Jam An, Tan Jam Sam, Tan Tok Ging, Tan Tok Giok, Tan Tok Kwie, Tjan Tiong King, Tjoe Sing Tjay</p>	<p>Hityahubessy PJ, Kandou A, Koestjoerin A, Lahenda H. Ch, Litaay, P, Matray W, Pelupessey F, Risakotta WF, Saffrie JF, Sahusilawane SJ, Salomon FK, Syaranamuel RAN, Tarnie JB, Tamasoa D, Theng O Th, Tumbelaka NA, Umboh GA, Wawaroentoe HJG</p>

<i>ANIEM pensioenfondsljsten van Europese beambten en daarmee gelijkgestelden</i>	<i>Chinese namen</i>	<i>Overige Indonesische namen</i>
<p>1935: 48 (33+15)/259</p> <p>Gebaseerd op 'Lijst van in het register van het pensioenfonds opgenomen Europeesche beambten der N.V. ANIEM in Nederlandsch Indië, stand per juli 1935.</p>	<p>Ang Swan Ing, Djie Pik Djwan, Go Ging Hok, Go Hiem Bong, Go Hiem San, Go Hiem Tjian, Go Hoo Liat, Go Tik Hing, Han Siau Lam, Hoo Tjien Giam, Hubert Khoei Liang Zauh, Joo Gien San, Kho Tjiauw Hin, Kho Tjiauw Ie, Kwee Djiak Siang, Kwee Sien Yan, Kwee Thwan Sing, Liem Swie Ling, Loe Kim San, Oen Bie Liang, Oen Thwan Hwie, Oey Sing Bie, Oei Tiong Hein, Ong Han Tjioe, Ong Kiem Tiauw, Ong Tiang Liep, Tan Hei Liem, Tan Jam Sam, Tan Tok Ging, Tan Tok Giok, Tan Tok Kwie, Tjan Tiong King, Tjoe Sing Tjay</p>	<p>Hityahubessy PJ, Kandou A, Koestjoerin A, Lahenda H. Ch, Litaay, P, Matray W, Risakotta WF, Saffrie JF, Salomon FK, Syaranamuel RAN, Tarnie JB, Tamasoa D, Theng O Th, Tumbelaka NA, Wawaroentoe HJG</p>
1936	G.G.	
1937	G.G.	
<p>1938 41 (29+12)/250</p> <p>Gebaseerd op 'Lijst van in het register van het pensioenfonds opgenomen Europeesche beambten der N.V. ANIEM in Nederlandsch Indië, stand per april 1938.</p>	<p>Ang Swan Ing, Djie Pik Djwan, Go Ging Hok, Go Hiem Bong, Go Hiem San, Go Hiem Tjian, Go Hoo Liat, Go Tik Hing, Gouw Hie Lie, Han Siau Lam, Hoo Tjien Giam, Joo Gien San, Kho Tjiauw Hin, Kho Tjiauw Ie, Kwee Djiak Siang, Kwee Sien Yan, Liem Swie Ling, Loe Kim San, Oen Bie Liang, Oen Thwan Hwie, Oey Sing Bie, Oei Tiong Hein, Ong Kiem Tiauw, Ong Tiang Liep, Tan Hei Liem, Tan Jam Sam, Tan Tok Ging, Tan Tok Giok, Tjan Tiong King</p>	<p>Hityahubessy PJ, Zahn HKL, Koestjoerin A, Litaay, P, Matray W, Risakotta WF, Saffrie JF, Salomon FK, Syaranamuel RAN, Tamasoa D, Theng O Th, Tumbelaka NA</p>

Tabel 2.3 Participatie en segregatie in het personeelsbeleid van zeven bedrijven in Indië, zie pagina 104.

Tabel 3.1 Indische periodieken van 'Europese' vakbonden<sup>6</sup>

<i>Naam periodiek</i>	<i>Sector en Vakcentrale Met Indonesische inbreng</i>	<i>Aanwezige jaargangen</i>
1. <i>Orgaan van de Nederlands-Indische Apothekers-adsistentenbond</i>	Particulier/Federatie Nee.	1923-1939
2. <i>Cultuurbond, Orgaan voor den bond van Bond van Cultuurgeëmployeerden in Nederlandsch-Indië</i>	Particulier/Federatie Nee, alleen als onderwerp.	1918-1939
3. <i>Douane Orgaan, bonds en vakblad voor den Bond van Ambtenaren en Beambten bij den Dienst der In- en Uitvoerrechten en Accijnzen in Nederlandsch-Indië</i>	Gouvt, VVL Ja, als bestuurslid 1926 T.K. Teng en 1928 R. Soedirman	1914-1940
4. <i>Orgaan van den bond van middelbaar personeel bij het Gevangeniswezen in Nederlandsch-Indië</i>	Gouvt, ? Ja, met Maleise rubriek en namen in de administratie (bv R. Saparas Pati, M. Matita Noesa)	1931-1940
5. <i>Orgaan van de Vereeniging van Indische Geneeskundigen</i>	Gouvt/Particulier, Nee Ja, als bestuursleden 1928, W. Tehupeior, J. Kayadoe, R. Maamoen, M. Sardjito. Verder hebben vrijwel alle leden en schrijvers in het blad Indonesische namen	1918-1938
6. <i>De Landsdienaar, Orgaan voor den bond van burgerlijk personeel bij de departementen van Algemeen bestuur, de daaronder ressorteerende dienstakten en de Hooge colleges in Ned.-Indie</i>	Gouvt, VVL tot 1927, daarna Nee Ja, als bestuursleden 1926 P.J.A. Maitimo, Mohamed Djamil, K.M. Soebagio, L. Kandou	1925-1929
7. <i>De Locale Ambtenaar, Orgaan van de Vereeniging van Locale Ambtenaren in Nederlandsch-Indië</i>	Gouvt, Nee Ja, als bestuurslid 1926 Aloewi, en bestuurslid 1928 Soeriodi-poetro.	1917-1940
8. <i>Het Middelbaar Onderwijs in Nederlandsch Indië, Orgaan van de Vereeniging van Leeraren en Leeraren aan Inrichtingen van M.O. in Ned. Indië</i>	Gouvt, CHA/AVA Nee.	1903-1941
9. <i>Minyak, na 1926: Minjak, Orgaan van de vereeniging van geëmployeerden bij de petroleumindustrie in Nederlandsch Indië</i>	Particulier, Nee, Ja, maar vooral als naam in bv de rubriek mutaties, Tan Soenkie, M. Soekono, E.A.F.J. Siaha-ya, verder alleen als onderwerp in verschillende rubrieken	1921-1936, los nummer 1941
10. <i>Nautica, Orgaan van de Vereeniging van gezagvoerders en stuurlieden in Nederlandsch-Indie</i>	Gouvt/Particulier, voor 1926 VVL, daarna Nee Nee, ook nauwelijks als onderwerp	1928-1940

<sup>6</sup> Voorzover aanwezig in de ub-collectie te Leiden.

<i>Naam Periodiek, sector en vakcentrale</i>	<i>Sector en Vakcentrale Met Indonesische inbreng</i>	<i>Aanwezige jaargangen</i>
11. <i>De Schatter</i> , na 1917: <i>Orgaan van den bond van Pandhuispersoneel in Nederlandsch-Indië</i>	Gouvt, Nee Ja, in rubrieken als overzicht contributies (bv M. Gondosoe-dirdjo, Prawiroedjo) ook een correspondent (Hendarsin) die in Maleis en Nederlands publiceert en andere ingezonden brieven	1917-1933
12. <i>De Planter</i> , <i>Orgaan van de Vakvereniging van assistenten in Deli</i>	Particulier, Federatie, Nee (1 uitzondering genoemd in 1925), alleen als lijdend voorwerp	1909-1942
13. <i>Orgaan van den bond van Hooger- en Middelbaar Personeel bij de Post-, Telefoon- en Telgraafdienst in Nederlandsch Indië</i> (Postbond)	Gouvt, VVL Ja, bijvoorbeeld in rubrieken als overplaatsingen (bv Ng Soetander, Joenoes Kartasoetisna) verder in vele ingezondenbrievenschrijvers met pseudoniem. Ook met Maleise rubriek.	1920-1940
14. <i>De School van Nederlandsch Indië, Orgaan van het Nederlands Indische OnderwijzersGenootschap</i> , (NIOG)	Gouvt, VVL ? Niet bekeken.	1910-1954
15. <i>De Seinpaal, Orgaan van de Vereniging van Europeesch personeel in dienst bij de Deli Spoorweg Maatschappij</i>	Particulier, Federatie Nee, alleen als onderwerp	1909-1931
16. <i>Het Spoorbondsblad, Orgaan van de bond voor niet-gegradueerd middelbaar personeel bij de Spoor- en tramwegen in Nederlandsch Indië</i>	Gouvt, VVL Ja, bijvoorbeeld in afdelingsbesturen, ook bij ingezonden brieven.	1920-1940
17. <i>De Suikerbond, Orgaan van den bond van ge-employeerden in de Suikerindustrie en aanverwante bedrijven in Nederlandsch Indië</i>	Particulier, Federatie Ja, maar sporadisch in bv de rubriek overplaatsingen (bv F. Soumikil, RS Soendaro, Liam Thian Soe)	1908-1940
18. <i>Tectona, Boschbouwkundig tijdschrift van den Vereniging van Hogere Ambtenaren bij het Boswezen in Indonesië</i>	Gouvt, Nee.	1908-1955
19. <i>De Vakvereniging, Orgaan van het Verbond van Vereenigingen van Landsdienaren ter propagering van de eenheidsgedachte in de Indische vakbeweging</i> , (VVL, uitgave van de Spoorbond, zonder eigen leden)	Gouvt, VVL Nee, alleen als onderwerp.	1925-1926
20. <i>De Indische Voorstuwer, Periodiek van de vereniging van scheepswerktuigbouwkundigen in Nederlandsch-Indië</i>	Particulier, Nee Ja, maar alleen in ledenrubrieken als 'van onze financiën' (bv: R. Suparmo, W. Latuperisa)	1918-1942

Tabel 3.2 Overzicht Europeesche vakverenigingen groter dan 100 leden, met uitzondering van de militaire bonden<sup>7</sup>

<i>Naam Vakvereniging</i>	<i>Oprichting &amp; aantal leden/ Indonesische namen in bestuur</i>	<i>Lid kunnen zijn</i>	<i>Sector/ vakcentrale/ bezoldigde bestuurders</i>	<i>Periodiek &amp; plaats vestiging</i>
1. Nederlands-Indische Apothekers-assistentenbond	1916 1925: 148 1928: 150 Nee	Personen met examen a-a	Part Nee Nee	<i>Orgaan van de, Bandoeng</i>
2. Vakvereniging voor assistenten in Deli	1909 1925: 349 1928: 380 Nee	Zij die als ondergeschikten werken op een landbouwonderneming (op N-Sumatra)	Part Fed Deels	<i>De Planter, Medan</i>
3. Algemene Politiebond	1921 1925: 414 1928: 440 Nee	Hoofdagenten en hoofdresearcheurs der algemene politie	Gouvt Nee Nee	<i>Orgaan van de, Weltevreden</i>
4. Ver. Van Ambtenaren b/h Boschwezen in Ned. Indië	? 1925: 146 1928: 156 Nee	Ambtenaren b/h Boschwezen met de rang van houtvester of hoger	Gouvt Nee Nee	<i>Tectona, Bosch- bouwkundig tijdschrift, Semarang, na 1928: Djatiblad</i>
5. Vereniging van Bouwkundigen in N-I	1897 1925: 450 1928: 530 Nee	Alle technici in dienst van het Gouvt. en lokale raden die voldaan hebben aan de gestelde eischen voor Opzichter	Gouvt/ Part Nee Nee	<i>Indisch bouwkundig tijdschrift, Batavia</i>
6. Vereniging voor burgerlijk personeel b/d departementen van Algemeen Bestuur en de daaronder ressorterende diensttakken en de hoge colleges	1915 1925: 1929 1928: 2997 Ja: Mohamed Djamil, K.M. Soebagio, L.Kandou, P.J.A. Maitimo	Zie naam	Gouvt Nee 1926: VVL 1929: Nee	<i>De Landsdienaar, Batavia</i>
7. Christelijk onderwijzers Vereniging (COV)	? 1925: 354 1928: ? Nee	Allen die de bevoegdheid hebben tot het geven van onderwijs en instemmen met de statuten	Gouvt/ Part Nee Nee	<i>De Christelijke Onderwijzer, Weltevreden</i>
8. Vereniging van Controleurs der P.T.T.	1923 1925: 160 1928: 161 Nee	Ambtenaren bij de P.T.T. met den rang van Controleur 2eKl. En daarop hogere rangen	Gouvt Nee Nee	<i>Post- en Telegraaf- nieuws, Weltevreden</i>

7 Gegevens uit *Jaarboekje Spoorbond 1926, 1927 en 1928*.

<i>Naam Vakvereniging</i>	<i>Oprichting &amp; aantal leden/ Indonesische namen in bestuur</i>	<i>Lid kunnen zijn</i>	<i>Sector/ vakcentrale/ bezoldigde bestuurders</i>	<i>Periodiek &amp; plaats vestiging</i>
9. Cultuurbond, Bond van cultuurgeëmployeerden	1918 1925: 431 1928: 500 Nee	Particuliere werknemers werkzaam in de cultures	Part Fed Ja	<i>De Cultuurbond</i> , gg.
10. Vereniging van Eur. Personeel b/d Delispoorweg Mij.	1920 1925: 140 1928: 156 Nee	Europese ambtenaren en beambten bij de Deli Spoorweg Mij.	Part Fed Nee	<i>De Seinpaal</i> , Medan
11. Indische Douanebond	1910 1925: 435 1928: 422 T.K. Teng, R. Soedirman	Ambtenaren en beambten bij de dienst van In-en Uitvoerrechten en accynzen	Gouvt VVL Nee	<i>Douane-orgaan</i> , Weltevreden
12. Vereniging van Gezagvoerders en Stuurlieden	1913 1925: 600 1928: 793 Nee	Eenieder die in het bezit is van een diploma voor stuurman ter koopvaardij	Gouvt/ Part 1925: VVL 1928: Nee Deels	Tot 1925: <i>Bestuursmededelingen</i> , na 1928: <i>Nautica</i> , Weltevreden
13. Bond van geëmployeerden in de handel, de Handelsbond	1920 1925: 549 1928: gg Nee	Europ. Geeempl. In den handel of in de technische bedrijven, of zij, die hiermede gelijkgesteld kunnen worden	Part Fed Deels	<i>De Algemene Handelsbond</i> , Soerabaia
14. Vereeniging van Hoogere Ambtenaren	1921 1925: 150 1928: 150 Nee	Personen die voldaan hebben aan de benoembaarheidseischen voor de hogere kantoorbetrekkingen en zij, die krachtens hun ontwikkeling door het HB. Als gelijkwaardig worden beoordeeld	Gouvt CHA/AVA Nee	<i>Maandblad van de</i> , Weltevreden
15. Katholieke onderwijzers bond	1917 1925: 300 1928: 329 Nee	Katholieken in N-I, die wettelijke bevoegdheid hebben tot het geven van Europeesch Onderwijs	Gouvt/ Part Nee Nee	<i>Het Katholieke Schoolblad</i> , Meester Cornelis
16. Vereeniging van leeraren en leeraren b/h M.O.	? 1925: 155 1928: 170 Nee	Zij die werkzaam zijn aan een inrichting voor middelbaar onderwijs in N-I	Gouvt CHA/AVA Nee	<i>Het M.O. in N-I</i> , Bandoeng



<i>Naam Vakvereniging</i>	<i>Oprichting &amp; aantal leden/ Indonesische namen in bestuur</i>	<i>Lid kunnen zijn</i>	<i>Sector/ vakcentrale/ bezoldigde bestuurders</i>	<i>Periodiek &amp; plaats vestiging</i>
17. Vereniging van ambtenaren in dienst van locale ressorten	1923 1925: 1153 1928: 1105 Aloewi, Soeriodipoetro	Ambtenaren in dienst van locale ressorten	Gouvt Nee Nee	<i>De Locale Ambtenaar,</i> Bandoeng
18. Nederlands Indisch onderwijzersgenootschap (NIOG)	1898 1925: 1250 1928: 1375 Nee	Zij, die de wettelijke bevoegdheid hebben tot het geven van Europeesch Lager Middelbaar of Hooger onderwijs in N-I	Gouvt/ Part VVL Nee	<i>De School,</i> Weltevreden
19. Bond van Ondercommissarissen en Politie-opziensers	1917 1925: 430 1928: 500 Nee	Ondercommissarissen en Politie-opziensers	Gouvt VVL Nee	<i>Orgaan van de,</i> Soerabaia
20. Vereniging van geëmployeerden bij de PetroleumIndustrie	1920 1925: 750 1928: 1000 Nee	Zij die als Eropeesch of daarmee gelijkgesteld employé in N-I werkzaam zijn bij één der maatschappijen, aangesloten b/d koninklijke Shell-groep	Part Nee Nee	<i>Minyak,</i> na 1928: <i>Minjak,</i> Balikpapan
21. Bond van Ambtenaren en Beambten b/d P.T.T./ Postbond 1928: Bond van Hooger en middelbaar personeel bij den P.T.T. in N.I.	1905 1925: 2241 1928: 2026  L.G. Miga, St. Sjarif, St. Iskander, Sroedojo	Het personeel van de P.T.T.-dienst in NI vanaf de betrekking van Inlandsch sorteerder, of daarmee gelijkgestelde betrekkingen en hooger	Gouvt VVL Nee	<i>Orgaan van de,</i> Bandoeng
22. Vereniging van niet gegradueerd SS en Tr Personeel in NI/ Spoorbond 1928: Vereniging van middelbaar spoor- en tramwegpersoneel in N.I.	1923 1925: 2700 1928: 2724 Nee, wel 8 in onderafdelingen 1929: 9	Iedereen die behoort tot niet gegradueerd SS en Tr Personeel in NI	Gouvt/ Part VVL Ja	<i>Het Spoorbondsblad,</i> Bandoeng

<i>Naam Vakvereniging</i>	<i>Oprichting &amp; aantal leden/ Indonesische namen in bestuur</i>	<i>Lid kunnen zijn</i>	<i>Sector/ vakcentrale/ bezoldigde bestuurders</i>	<i>Periodiek &amp; plaats vestiging</i>
23. Vereniging van scheepswerktuigbouwkundigen	1918 1925: 478 1928: 641 Nee	gg	Gouvt/ Part Nee, vanaf 1928 Fed <sup>b</sup> Deels	<i>De Indische Voortstuer,</i> Weltevreden
24. Bond van geëmployeerden b/d, suikerindustrie en aanverwante bedrijven/ Suikerbond	1907 1925: 1928 1928: 1825 Nee	Zij die werkzaam zijn b/d, suikerindustrie en aanverwante bedrijven	Part Fed Ja	<i>Suikerbond,</i> Soerabaia
25. Bond van Indische geneeskundigen	1898 1925: gg 1928: 300 W.Tehupeiory, J.Kayadoe, R.Maamoen, M.Sardjito	gg	Gouvt/ Part Nee Nee	<i>Orgaan van de,</i> Weltevreden
26. Vereniging van Europeesch personeel bij de Pandhuisdienst in N.I. 1928: Pandhuispersoneel	1912 1926: 90 1928: 110 Nee	Alle Europeesche beheerders en onderbeheerders bij den pandhuisdienst en voorst alle hogere ambtenaren	Gouvt Nee Nee	<i>Orgaan van de,</i> Djokjakarta
26. Pestbestrijdingsbond	1927 1929: 300	Personeel van de pestbestrijdingsdienst op Java	Gouvt Nee nee	<i>Grabag,</i> gg
27. Marine-onderofficieren	? 1929: 414	gg	Gouvt VVL Nee	<i>Algemeen Marine Weekblad,</i> Helder
Loodsenvereniging & technici luchtvaartafdeling & natuurwetenschappelijk personeel bij dept van Landbouw & Onderling Belang Marine Etablissement & Waterkracht en elctriciteit & Vereniging van leerkrachten in de praktische vakken	?/1920 /1920/1907/ 1924/? 1925: 17/ 20/ 60/86/68/29 Nee	NVT	Gouvt VVL Nee	NVT

1) In het jaarboekje van 1926 worden totaal 41 Europese vakverenigingen genoemd, daarnaast nog 12 militaire bonden.

2) In 1926 heeft vakcentrale VVL gezamenlijk 7000 leden in 11 bonden, (7500 leden in 12 bonden in 1929), in 1927 heeft AVA 11 bonden en 713 leden, in 1926 heeft de Federatie 3500 leden in zes bonden, (3700 leden in 6 bonden in 1928), in 1927 heeft de Vakcentrale voor Oud-Onderofficieren VOONIL 718 leden in 4 bonden.

Tabel 4.1 'Het aantal in dienst zijnde Europeesche en Inlandsche assistenten' bij de Indische Post 1915-1920, zie pagina 168.

Tabel 4.2 Aantallen hogere en middelbare ambtenaren werkzaam bij de Indische Post 1912-1940, 1947, zie pagina 170.

Tabel 4.3 De financiële uitkomsten van het bedrijf 1918-1929, zie pagina 174.

Tabel 4.4 Opleiding en scholing bij de Indische Post, 1913-1920<sup>9</sup>

<i>Jaar</i>	<i>Opleiding en scholing</i>
1913	Sein- (post- en telegraaf) cursus Weltevreden en Soerabaja (klerken), Commiezenkursus buiten den dienst, Assistenten-instituut
1914	Sein-cursus Weltevreden en Soerabaja (klerken), Commiezenkursus buiten den dienst Assistenten-instituut Postcursus te Leiden Hogere rangencursus
1915	Sein-cursus Batavia en Soerabaja (klerken), Commiezenkursus buiten den dienst, Assistenten-instituut Postcursus te Leiden Hogere rangencursus
1917	Sein-cursus Batavia en Soerabaja (klerken), Commiezenkursus te Batavia, buiten den dienst Assistenten-instituut Examen hogere rangen Leidsche Opleidingsschool voor commies
1918-1919	Ibidem
1920	Post- en telegraafscholen Weltevreden en Soerabaja, Examens voor commies en hogere rangen Assistenten-instituut Leidsche Opleidingsschool voor commies

<sup>9</sup> *Verslag omtrent den Post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië, Personeelsgegevens, 1912-1920.*

Tabel 4.5 Opleiding en scholing bij de Indische Post, 1921-1925<sup>10</sup>

Jaar	Opleiding en scholing
1921	Post- en telegraafscholen Weltevreden en Soerabaja Examens voor commies en hogere rangen Assistenten-instituut Leidsche Opleidingsschool voor commies
1922	Post- en telegraafschool Weltevreden <sup>11</sup> Examens voor commies en hogere rangen <sup>12</sup> Assistenten-instituut, wel afschaffing seincursus voor assistenten <sup>13</sup> Leidsche Opleidingsschool voor commies <sup>14</sup>
1923	Assistenten-instituut Leidsche Opleidingsschool voor commies
1924	Assistenteninstituut <sup>15</sup>
1925	Geen

Tabel 4.6 Een selectie van rangen en salarissen bij de Indische Post na de BBL-hervorming van 1925 in C- B- en A-schalen<sup>16</sup>

Rangen en titulatuur volgens nieuwe regeling	Schaal	Geraamd v 1926		Toegestaan voor 1925.	Meer.	Minder.
		Aantal	fl.			
Hoofd van den dienst	C23	1	19.200	-	-	-
Idem ambtstoelage	-	-	1.800	-	-	-
Hoofd van het bedrijf der telegrafie/ Telefonie/ Posterijen	C23	4	72.000	-	-	-
Afdeelingshoofd	C20/C19	7	106.200	-	-	-
Ingenieur 1 <sup>e</sup> klasse (en 2 <sup>e</sup> en 3 <sup>e</sup> klasse)	C20	11 (14, 4)	129.300	-	-	-
Directeur onderwijs	C19	1	13.200	-	-	-
Inspecteur 1 <sup>e</sup> klasse (en insp, adj insp)	C19	6 (11, 7)	79.200	-	-	-
Hoofdkantoorhoofd (en adj)	C19	5 (5)	58.500	-	-	-

<sup>10</sup> *Verslag omtrent den Post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië*, Personeelsgegevens 1921-1925 geeft geen specifieke opleidingsgegevens meer voor het personeel. Gegevens in deze tabel zijn uit de berichten van het *Orgaan van de Postbond* waarin door verschillende belangengroepen tegen de sluitingen van de opleidingsmogelijkheden geprotesteerd werd.

<sup>11</sup> Redactie, 'lager post personeel', 26-4-1922.

<sup>12</sup> Soehoed Soetan Tanamas, 'vervanging commiezenkursus', 1-6-1923, 78-79.

<sup>13</sup> Tabir, 'Kort verslag van den heer Tabir van zijn besprekingen gedaan tijdens de propagandareis', 1-9-1923, 159.

<sup>14</sup> Anoniem, 'officieuze berichten', *De Expres* 28-5-1923.

<sup>15</sup> Ten Dijk, *Postgeschiedenis*, 78-80.

<sup>16</sup> Anoniem, *Orgaan van de Postbond*, 16-7-1925.

Rangen en tituluur volgens nieuwe regeling	Schaal	Geraamd v 1926		Toegestaan voor 1925.	Meer.	Minder.
		Aantal	fl.			
Kantoorhoofd 1 <sup>e</sup> klasse	C19	11	111.600	-	-	-
Controleur 1 <sup>e</sup> categorie (en 2 <sup>e</sup> )	B11	65 (105)	407.660	-	-	-
Hoofdtelefoon-ambtenaar (en 1 <sup>e</sup> , 2 <sup>e</sup> , 3 <sup>e</sup> )	B11	5 (18,40,20)	45.000	-	-	-
Hoofdradiocommies (en 1 <sup>e</sup> , 2 <sup>e</sup> )	B11	10 (20,19)	54.000	-	-	-
Magazijnmeester	B10	2	16.800	-	-	-
Kantoorhoofd	B9	2	15.000	-	-	-
Hoofdcommies (en 1 <sup>e</sup> , 2 <sup>e</sup> , adj)	B9	7 (21, 29,4)	45.600	-	-	-
Archivaris	B9	1	7.200	-	-	-
Commies 1 <sup>e</sup> (kantoordienst) (en commies)	B9	150 (151)	100.500	-	-	-
1 <sup>e</sup> klerk	B9	38	39.032	-	-	-
Hoofdtelefonist (en 1 <sup>e</sup> )	B9	53 (100)	92.630	-	-	-
Technisch ambtenaar 1 <sup>e</sup> (en 2 <sup>e</sup> , 3 <sup>e</sup> , 4 <sup>e</sup> )	B5	55 (110, 57, 244)	306.000	-	-	-
Klerk (kantoordienst)	A18	185	341.460	-	-	-
Hulppostcommies	-	-	253.480	-	-	-
Assistent	A18	1363	1.587.400	-	-	-
Minder personeel			3.242.400	-	-	-
<i>Totaal</i> <sup>17</sup>	-	-	13.236.910	15.140.400		1.903.490 (1)
Standplaatstoelagen	-	-	260.850	-	260.850 (1)	
Overgangsbezoldigingen	-	-	2.310.585	-	2.310.585 (1)	
Overgangstoelagen	-	-	171.315	-	171.315 (1)	
<i>Totaal</i>			15.579.660	14.740.400	2.742.750 839.260	1.903.490

\* In verband met de ingevoerde nieuwe algemene salarisregeling. Er is op gerekend, dat in den loop van 1925 al het op wachtgeld en non-actief gesteld personeel van den kantoordienst weder in dienst zal zijn genomen, al zal het tijdelijk moeten dienen voor vervulling van vacatures in groepen van lagere rangen.

17 Vanwege mijn selectie (enkele hogere rangen zijn weggelaten) kloppen de opgetelde totalen in deze tabel niet. Het gaat mij met deze tabel om de zichtbaarheid van de grote financiële verschillen tussen de rangen.

Tabel 4.7 Opleiding en scholing bij de Indische Post, 1926-1930<sup>18</sup>

<i>Jaar</i>	<i>Opleiding en scholing</i>
1926	Technische ambtenaren cursus Commiezen cursus (per september) <sup>19</sup>
1927	Technische ambtenarencursus, Cursus voor hogere vorming, Commiezen cursus, Curses 'eigenlijke werkers' (klerken) Bovenstaande in Postschool Bandoeng
1928	Ibidem
1929	Postschool Bandoeng, Cursus radiodienst
1930	Postschool Bandoeng, Cursus radiodienst, Cursus telegraaf en telefoondienst

Tabel 4.8 De financiële uitkomsten van het bedrijf inclusief afschrijvingen en leningrente over het in bezittingen gestoken kapitaal, afgerond op miljoenen, 1930-1940/1947, zie pagina 181.

<sup>18</sup> *Verslag omtrent den Post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië*, Personeelsgevens, 1926-1930.

<sup>19</sup> Redactie, 'Voorlopige regeling omtrent den op te richten commiezen cursus', 1-7-1926, 203.

Tabel 4.9 Opleiding en scholing bij de Indische Post, 1935-1940<sup>20</sup>

<i>Jaar</i>	<i>Opleiding en scholing</i>
1931	Postschool Bandoeng
1932	Postschool Bandoeng <sup>21</sup>
1933	Cursus tot monteur
1934	Geen
1935	Cursus tot monteur, Commies opleiding, Cursus tot vorming van hogere ambtenaren
1936	Bovenstaande in de postschool van Bandoeng, Radiocursus Batavia
1937	Ibidem, Controleurscursus, Cursus tot monteur lijntelegraaf, Cursus tot instrumentenmaker
1938	Leergang tot opleiding voor: 1. Adj. Controleur 1 <sup>e</sup> klasse 2. Postcommies 3. Monteur (radiodienst) 4. Monteur (lijntelegraaf) 5. Monteur (Instrumentenmaker)
1939	Leergang tot opleiding voor: 1. Adj. Controleur 1 <sup>e</sup> klasse 2. Adj. bedrijfsambtenaar 3. Monteur (radiodienst) 4. (Onder) opzichter 5. Monteur (lijntelegraaf)
1940	Leergang tot opleiding voor: 1. Adj. Controleur 1 <sup>e</sup> klasse 2. Adj. Bedrijfsambtenaar 3. Monteur (radiodienst) 4. Monteur (lijntelegraaf)

Tabel 4.10 Aantallen artikelen in het Nederlands (N) en in het Maleis (M) in het Orgaan van de Postbond van Indonesische schrijvers, 1920-1940, zie pagina 194.

Tabel 4.11 Ledenaantallen Postbond, 1907, 1913-1929<sup>22</sup> en 1930-40<sup>23</sup>, zie pagina 198.

<sup>20</sup> *Verslag omtrent den Post-, telegraaf- en telefoondienst in Nederlandsch-Indië*, Personeelsgegevens, 1936-1939.

<sup>21</sup> Anoniem, 'depressie', *Algemeen Handelsblad voor Nederlandsch-Indië*, 8-4-1932.

<sup>22</sup> Gedenkboek Postbond, 43, 51, 125.

<sup>23</sup> Voor 1936-38 komen de cijfers uit 'Jaarverslag', *Orgaan van de Postbond* eerste februarinumnummer, 1-2-1938, 365; Ibidem, 1-2-1939, 317; Ibidem 1-2-1940, 331. Voor de overige jaren komen de cijfers uit de grafische tabel 'Iedental', *Orgaan van de Postbond* jubileumnummer 1930-1940.

Tabel 5.1 Verhouding van Europeanen en Inlanders in 's Lands dienst, 1917/1928 volgens H.M.J. Hart<sup>24\*</sup>

<i>Departement</i>		1917			1927			<i>Percentage der Eu in</i>	
<i>Nr.</i>	<i>Naam</i>	<i>Euro-pea-nen</i>	<i>In-lan-ders</i>	<i>Totaal</i>	<i>Euro-pea-nen</i>	<i>Inlan-ders</i>	<i>Totaal</i>	1917	1928
I	Regeering, hogere colleges	294	143	437	366	330	696	67	53
II	Justitie	1103	3957	5060	1877	5455	7332	22	26
III	Financiën	1434	11381	12815	2310	14905	17215	11	13
IV	B.B.	2522	36621	39143	3017	42730	45747	6	7
V	Onderwijs en E.	2474	8297	10771	3482	15008	18490	23	9
VI	Landbouw, Nijverheid, Handel	722	2911	3633	841	3267	4108	20	20
VII	B.O.W.	986	3244	4230	901	8488	9389	23	9
VIII	Gouvernements-bedrijven	6482	24053	30535	5553	56240	61793	21	9
<i>Totaal Burgerl. Departementen</i>		<i>16017</i>	<i>90607</i>	<i>106624</i>	<i>18347</i>	<i>146423</i>	<i>164770</i>	<i>16</i>	<i>11</i>

De tabel van Hart gaat verder met de militairen en Oorlog en Marine. De percentages voor deze departementen zijn volgens Hart in 1917 28% en 28% en in 1928 24% en 23%.

Als totaal generaal geeft Hart de percentages voor 1917 19% en voor 1928 14%.

\* Zonder definitie van wie precies tot 'Europeaan' of 'Inlander' gerekend is. Hart voegt bij de kolom Inlanders in 1928 toe: de cijfers in deze kolom zijn in enkele gevallen te hoog. Bij gebrek aan gegevens is n.l. eenvoudigheidshalve aangenomen, dat alle personen bezoldigd volgens de z.g. hulpregelingen Inlanders zijn. Hoe groot het percentage Europeanen hierbij is, is niet bekend.



Tabel 5.2 Samenstelling Eerste Volksraad, 1918-1920<sup>25</sup>

<i>Europeanen</i>		<i>Inlanders</i>		<i>Vreemde Oosterlingen</i>	
<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal benoemd (gekozen)</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>
N.I.V.B. Nederlandsch- Indische vrijzinnige bond (1916).	5 (5)	N.I.V.B.	5 (5)		
C.E.P. Christelijke Ethische Partij, (1917) later C.S.P. Christelijke staatkundige partij.	3 (-)	B.O. Boedi Oetomo (1908)	1 (-)		
I.K.P. Indische Katholieke Partij (1918)	1 (-)	N.I.P.	1 (-)		
I.S.D.P. Indische Soc-Democratische partij (1914)	1 (-)	S.I. Sarekat Islam (1912)	1 (-)		
N.I.P. Nationaal Indische Partij (1912)	1 (-)	Sumatranenbond (1918)	1 (1)		
V.A.B.B. Ver. v. Ambtenaren bij het (Europeesch) Binnenlands bestuur (1911).	1 (-)				
Partijloos	8 (4)	Partijloos	5 (2)	Partijloos	3 (-)
<i>Totaal</i>	<i>20 (9)</i>				

<sup>25</sup> S.L. van der Wal (red.), *De Volksraad en de staatkundige ontwikkeling van Nederlands-Indië, Tweede Stuk* (Groningen 1965) 690.

Tabel 5.3 Samenstelling Tweede Volksraad, 1921-1924<sup>26</sup>

<i>Europeanen</i>		<i>Inlanders</i>		<i>Vreemde Oosterlingen</i>	
<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal benoemd (gekozen)</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>
P.E.B. Politiek Economische Bond (1919)	7 (7)	P.E.B.	8 (8)	P.E.B.	1 (-)
N.I.V.B. Nederlandsch-Indische vrijzinnige bond (1916).	3 (1)	N.I.V.B.	4 (2)		
C.E.P. Christelijke Ethische Partij, (1917)	4 (2)	B.O. Boedi Oetomo (1908)	2 (-)		
I.E.V. Indo Europees Verbond	2 (1)				
I.K.P. Indische Katholieke Partij (1918)	2 (-)	C.E.P.	1 (-)		
I.S.D.P. Indische Soc-Democratische partij (1914)	1 (-)	Pagoejoeban Pasoendan (1914)	1 (-)		
N.I.P. Nationaal Indische Partij (1912)	1 (-)				
V.A.B.B. Ver. v. Ambtenaren bij het (Europeesch) Binnenlands bestuur (1911).	1 (-)				
S.I. (H. Agus Salim, gelijkgesteld)	1 (-)				
Sum. Bond (Abdul Rivai, genaturaliseerd)	1 (-)				
Partijloos	2 (1)	Partijloos	4 (2)	Partijloos	2 (-)
<i>Totaal</i>	<i>25 (12)</i>		<i>20 (12)</i>		<i>3 (-)</i>

Tabel 5.4 Samenstelling Derde Volksraad, 1924-1927<sup>27</sup>

<i>Europeanen</i>		<i>Inlanders</i>		<i>Vreemde Oosterlingen</i>	
<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal benoemd (gekozen)</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>
P.E.B. Politiek Economische Bond (1919)	6 (5)	P.E.B.	10 (10)	C.H.H. (Chung Hwa Hui, 1928)	2 (-)
N.I.V.B. Nederlandsch-Indische vrijzinnige bond (1916).	4 (1)	N.I.V.B.	4 (2)		
C.E.P. Christelijke Ethische Partij, (1917)	3 (-)	B.O. Boedi Oetomo (1908)	1 (-)		
I.E.V. Indo Europees Verbond	4 (4)	C.E.P.	1 (-)		
I.K.P. Indische Katholieke Partij (1918)	2 (-)	I.K.P.	1 (-)		
I.S.D.P. Indische Soc-Democratische partij (1914)	1 (-)	S.I.	1 (-)		
V.A.B.B. Ver. v. Ambtenaren bij het (Europeesch) Binnenlands bestuur (1911).	1 (1)				
Middenpartij (1923)	1 (-)				
Sum. Bond	1 (1)				
Partijloos	2 (-)	Partijloos	2 (-)	Partijloos	1 (-)
<i>Totaal</i>	<i>25 (12)</i>		<i>20 (12)</i>		<i>3 (-)</i>

27 Ibidem.

Tabel 5.5 Samenstelling Vierde Volksraad, 1927-1931<sup>28</sup>

<i>Europeanen</i>		<i>Inlanders</i>		<i>Vreemde Oosterlingen</i>	
<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal benoemd (gekozen)</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>
P.E.B. Politiek Economische Bond (1919)	8 (6)	P.E.B.	8 (6)	P.E.B.	2 (1)
N.I.V.B. Nederlandsch- Indische vrijzinnige bond (1916).	2 (1)	N.I.V.B.	3 (3)		
C.E.P. Christelijke Ethische Partij, (1917)	3 (-)	B.O. Boedi Oetomo (1908)	2 (1)		
I.E.V. Indo Europees Verbond	6 (6)	C.E.P.	1 (-)		
I.K.P. Indische Katholieke Partij (1918)	3 (1)	M.P.V. Moluks Politiek Verbond	1 (1)		
I.S.D.P. Indische Soc-Democratische partij (1914)	2 (-)	Pasoendan (1914)	1 (1)		
V.A.B.B. Ver. v. Ambtenaren bij het (Europeesch) Binnenlands bestuur (1911).	1 (1)	K.B. (Kaoem Betawi, 1923)	1 (-)		
		Persatuan Minahasa (PM, 1927)	1 (1)		
Partijloos	5 (-) (2 westers bedrijfsleven)	Partijloos	7 (6)	Partijloos	3 (2)
<i>Totaal</i>	<i>30 (15)</i>		<i>25 (19)</i>		<i>5 (3)</i>

28 Ibidem, 692.

Tabel 5.6 Samenstelling Vijfde Volksraad, 1931-1935<sup>29</sup>

<i>Europeanen</i>		<i>Inlanders</i>		<i>Vreemde Oosterlingen</i>	
<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal benoemd (gekozen)</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>
P.E.B. Politiek Economische Bond (1919)	1 (1)	P.E.B.	2 (2)	P.E.B.	2 (1)
N.I.V.B. Nederlandsch- Indische vrijzinnige bond (1916).	1 (-)	N.I.V.B.	1 (1)	C.H.H.	2 (2)
C.S.P. Christelijke Staatkundige Partij, (opvolger CEP)	2 (1)	B.O. Boedi Oetomo (1908)	2 (2)		
I.E.V. Indo Europees Verbond	6 (6)	Perserikatan Kaoem Cristen (P.K.C.)	1 (-)		
I.K.P. Indische Katholieke Partij (1918)	2 (1)	M.P.V. Moluks Politiek Verbond	1 (-)		
I.S.D.P. Indische Soc-Democratische partij (1914)	1 (-)	Pasoendan (1914)	1 (1)		
V.A.B.B. Ver. v. Ambtenaren bij het (Europeesch) Binnelands bestuur (1911).	1 (1)	Perhimpoean Pegawai Bestuur Boemiputra (P.P.B.B., 1929)	7 (6)		
Economische groep	4 (-)	Persatoean Minahasa (PM)	1 (1)		
Stuwgroep	1 (-)	Nationalisten	8 (5)		
Vaderlandse Club (VC, 1929)	5 (5)	Perhimpoean Katolik di Indonesia (PPKI)	1 (-)		
Partijloos (middenstand)	1 (-)	Partijloos	5 (2)	Partijloos	1 (-)
<i>Totaal</i>	<i>25(15)</i>		<i>30(20)</i>		<i>5(3)</i>

<sup>29</sup> Ibidem.

Tabel 5.7 Samenstelling Zesde Volksraad, 1935-1939<sup>30</sup>

<i>Europeanen</i>		<i>Inlanders</i>		<i>Vreemde Oosterlingen</i>	
<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal benoemd (gekozen)</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>
P.E.B. Politiek Economische Bond (1919)	1 (-)	P.E.B.	3 (2)	P.E.B.	1 (1)
I.K.P. Indische Katholieke Partij (1918)	2 (1)	Vereniging voor Gediplomeerde Ambtenaren bij de bestuursdienst (VAIB) (1928)	1 (1)	C.H.H.	2 (1)
C.S.P. Christelijke Staatkundige Partij, (opvolger CEP)	2 (1)	C.S.P.	2 (1)	P.T.I., Partij Tiong Hwa Indonesia (1931)	1 (1)
I.E.V. Indo Europees Verbond	8 (8)	Perserikatan Kaoem Cristen (PKC)	1 (-)		
I.E.V.V.O. Vrouwen Organisatie	1 (-)	Jong Islamietenbond	1 (-)		
V.A.B.B. Ver. v. Ambtenaren bij het (Europeesch) Binnenslands bestuur (1911).	1 (1)	Pasoendan (1914)	1 (1)		
Economische groep	4 (-)	Perhimpoean Pegawai Bestuur Boemiputra (P.P.B.B., 1929)	5 (5)		
Vaderlandse Club (VC, 1929)	4 (4)	Perhimpoean Minahasa (PM)	1 (1)		
		Nationalisten	5 (5)		
		Parindra (Partai Indonesia Raya, 1937)	3 (2)		
		PPKI	1 (-)		
Partijloos	2 (-)	Partijloos	6 (2)	Partijloos	1 (-)
<i>Totaal</i>	<i>25 (15)</i>		<i>30 (20)</i>		<i>5 (3)</i>

<sup>30</sup> Ibidem, 693.

Tabel 5.8 Samenstelling Zevende Volksraad, 1939-1942<sup>31</sup>

<i>Europeanen</i>		<i>Inlanders</i>		<i>Vreemde Oosterlingen</i>	
<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal benoemd (gekozen)</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>	<i>Partij of groep</i>	<i>Aantal gekozen/ benoemd</i>
P.E.B. Politiek Economische Bond (1919)	1 (-)	P.E.B.	2 (-)	P.E.B.	1 (1)
I.K.P. Indische Katholieke Partij (1918)	3 (2)	Vereniging voor Gediplomeerde Ambtenaren bij de bestuursdienst (VAIB) (1928)	1 (1)	C.H.H.	2 (2)
C.S.P. Christelijke Staatkundige Partij, (opvolger CEP)	2 (1)	C.S.P.	2 (1)		
I.E.V. Indo Europees Verbond	8 (7)	PPKI	1 (-)		
Nederlands-indische Sociale Vrouwenorganisatie (NISVO)	1 (-)	Partai islam indonesia (P.I.I.)	1 (-)		
V.A.B.B. Ver. v. Ambtenaren bij het (Europeesch) Binnenlands bestuur (1911).	1 (1)	Pasoendan (1914)	1 (1)		
Economische groep	4 (-)	Perhimpoean Pegawai Bestuur Boemiputra (P.P.B.B., 1929)	6 (6)		
Vaderlandse Club (VC, 1929)	4 (4)	Perhimpoean Minahasa (PM)	1 (1)		
		Indonesische nationale Fractie, opvolger nationalisten	4(4)		
		Parindra (Partai Indonesia Raya, 1937)	4 (4)		
Partijloos (werknemers)	1 (1)	Partijloos	7 (1)	Partijloos	2 (-)
<i>Totaal</i>	<i>25 (16)</i>		<i>30 (19)</i>		<i>5 (3)</i>

31 Ibidem.